

titutis, et a generali Ecclesie consuetudine, id esse noscitur alienum, cum scriptum sit: « In ore duorum vel trium testium stet omne verbum, » præscriptam consuetudinem improbamus: et testamenta, quæ parochiani coram presbytero suo, et tribus, vel duobus aliis personis idoneis in extrema fecerint voluntate, firma decernimus permanere, sub interminatione anathematis prohibentes, ne quis hujusmodi audeat rescindere testamenta. » Hæc ibi: ex quibus Fagnanus, loc. cit. infert, et ad longum probare conatur leges civiles solemnitatem requirentes, esse revera contra jus divinum; indeque tanquam iniquas, irrationabiles, ac foventes peccatum esse declaratas a jure canonico, consequenter nullatenus servandas.

123. Respondetur. — Sed respondetur negando antecedens. Ad textum pro probatione allegatum dico, per illum plus non probari, quam quod leges civiles solemnitatem testamentorum præscribentes sint præter, non vero contra jus divinum: cum enim dicti capituli, *Cum esses*. constitutio se fundet in lege divina: « In ore duorum vel trium testium stet omne verbum, » hæc autem lex tantum velit, quod nemo possit condemnari ad testimonium pauciorum, quam duorum, vel trium, ut patet ex *Deut.* cap. XVII. v. 6. ibi § *In ore duorum, aut trium testium peribit, qui interficietur. Nemo occidatur, uno contra se dicente testimonium.* Vel quod, quantum est de jure divino, ad veritatem comprobendam sufficiat duorum, vel trium testimonium, ut colligitur ex Joanne, VIII. §. 17. ubi Christus ad Judeos ait: *In lege vestra scriptum est; quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum, qui testimonium perhibeo de me, et testimonium perhibet de me, quia misit me Pater: non autem quod generaliter in quavis causa debeat sufficere testimonium duorum vel trium; et lege humana statui non possit, ut in certis casibus, plurium testimonium requiratur.* Covarruvias, cap. XVII. n. 9. citans ferme unanimem arg. c. *Licet*. 23. *Testibus*. ibi: « Licet quædam sint causæ quæ plures quam duos exigant testes, nulla est tamen causa, quæ unius testimonio quamvis legitimo terminetur. »

124. Confirmatur hæc responsio: si lex divina, *In ore duorum vel trium testium stet omne verbum*, esset ita præceptiva, ut vult Fagnanus, videlicet, quod in nullo casu liceeret plurium quam duorum vel trium testi-

monium exigere, vel præscribere, atque in eo sensu deberet intelligi c. *Cum esses*. h. t. sequeretur manifeste, quod dictum c. *Cum esses*. sibi ipsi contradiceret, et immediate ageret contra jus divinum, hoc ipso, quod ibidem præter duos vel tres idoneos testes, etiam parochum loci requirat; qui tamen de jure divino nullatenus requiritur. Imo plures canones essent contra jus divinum, ut can. *Præsul*. 2. q. 5. juxta quem « Præsul non condemnabitur, nisi septuaginta et duobus testibus, » etc. et can. *Nullam*. 3. ead. caus. et q. ubi idem disponitur. Pariter contra jus divinum egisset concilium Tridentinum, ad valorem contractus matrimonialis requirendi præter duos testes etiam parochum loci, sess. 24. *de Reformat. matrim.* cap. 1. Sequelam autem nemo admittit: ergo.

125. Urgebis cum Fagnano, loc. cit. n. 150. Si dictæ leges essent tantum præter, et non contra legem divinam, male fuissent damnatæ sub pœna anathematis, c. *Cum esses*. quia quod est tantum præter legem divinam, non est peccatum; quod autem peccaminosum non est, anathemate non feritur: ergo. Respondetur, negando suppositum, quod leges civiles solemnitatem præscribentes, sub anathemate sint damnatæ, c. *Cum esses*. cum, uti legenti patet, cit. c. non damnet leges, sed novam condant, eamque sub pœna anathematis observari præcipiat, ut proin anathematizatio immediate non afficiat leges civiles, quasi vero ex se ipsis peccaminosæ, et anathemate dignæ essent, sed transgressores legis novæ legibus civilibus contrariæ, quam sub anathemate (pro territorio pontifici subjecto) juxta statim dicenda, observari præcepit Alexander III.

126. *Leges civiles solemnitatem præscribentes non sunt contra Ecclesie consuetudinem.* — Instabis cum dicto Fagnano, n. 122. Leges civiles solemnitatem requirentes, sunt contra « generalem Ecclesie consuetudinem, » cit. c. *Cum esses*. h. t. quæ consuetudo obligat, sicut præceptum can. 1. dist. 12. et in terminis notat Abbas, in cit. c. *Cum esses*. h. t. n. 9. ergo. Resp. cum Klingensperger, lib. 1. *Instit.* tit. X. q. 5. object. 8. et aliis doctoribus in cit. c. *Cum esses*. distinguendo, sunt contra consuetudinem generalem Ecclesie Hostiensis, de qua ibi expressa fit mentio, conceditur: sunt contra consuetudinem Ecclesie universalis, negatur. Plures aliæ objectiones ex fundamentis Fagnani, loc. cit. præteriri possent ad probandum, quod leges

civiles solemnitatem ad testamentum requirentes, sint contra legem divinam, et ideo tanquam injustæ ac iniquæ a jure canonico reprobatæ. Verum quia doctrina hæc omnium ferme judicio rejicitur, ut bene notat Covarruvias, cap. x. n. 7. et objectiones sint facilis solutionis, eas brevitate causa hic omittimus, et ad alias solvendas pergimus.

127. *Non fundantur in particulari, sed universalis præsumptione fraudis.* — Objicies II. Leges civiles, sicut etiam sententia judicis irritans testamenta minus solemnia fundantur in præsumptione fraudis l. fin. c. *de Fideicommiss.* Atqui lex et sententia hujusmodi non obligant absente fraude, eo quod præsumptio cedat veritati, arg. c. *Tua nos. de Sponsal.* ergo in casu, quo certo constat testamentum minus solemnne absque ulla fraude esse conditum, obligare cessabunt, saltem in conscientia, ita ut quamvis in foro externo obedire, et hæreditatem ac legata relinquere, vel restituere teneantur hæredes et legatarii instituti, tamen in foro interno uti possint occulta compensatione; sicut facere potest, qui per sententiam ad falsas testium depositiones latam, condemnatur ad solvendum, quod non debet. Resp. cum Covarruvia, loc. cit. n. 25. et aliis distinguendo majorem: leges civiles irritantes testamentum minus solemnne fundantur in præsumptione fraudis particulari, negatur; in præsumptione fraudis universalis, conceditur major. Pariter distinguitur minor: Lex et sententia judicis fundata in præsumptione fraudis particulari, absente fraude non obligat, conceditur: fundata in præsumptione fraudis universalis, absente fraude particulari non obligat, negatur minor et consequentia. Ad exemplum pro confirmatione adductum, negatur paritas; quia cum ibi sententia a judice feratur, ob præsumptionem particularem, quæ videlicet supponit testes vera deposuisse, merito dicitur sententiam illam in foro interno non obligare, quin per illam condemnatus uti possit occulta compensatione. Secus est in casu nostro, ubi licet in particulari casu juxta hypothesin fraus, et ratio legis cesset, non tamen universaliter cessat periculum fraudum, quæ ob avaritiam hominum non raro contingerent, nisi eisdem per leges irritantes testamenta, sine requisitis solemnitatibus facta obviaretur. Hinc etiam venit, quod etsi certo ac indubitanter per testes omni exceptione majores, et in aliis casibus ad probandum sufficientes

certo constaret testamentum absque fraude esse conditum, nihilominus si aliqua solemnitas deest, et res ad judicium deducatur, index illud irritum declarare non tantum potest, sed et debeat, hoc ipso, quod juxta leges, quæ similia testamenta pro nullis habent, l. *Hæc consultissima*. c. h. t. cum concordantiis, judicare teneatur, can. 3. dist. 8. Covarruvias, *de Testament.* cap. x. n. 13. Layman, et alii; quod non fit in sententia ex falsa præsumptione particulari lata; utpote quæ juste ferri non potest, quando per legitimas probationes falsitas patet.

128. *Veritas requirit adminicula legis.* — Objicies III. In foro interno principaliter spectanda est veritas, nec tenetur quis obedire legi contra veritatem pugnantem, c. 1. dist. 9; ergo in casu, quo certo constat de veritate testamenti, leges civiles, et sententia judicis illud ob defectum solemnitatum irritantes non obligabunt, quin saltem occulta compensatione uti queant, etsi in foro externo ad scandala evitanda obedire debeant hæres, et legatarii instituti. Resp. negando antecedens, utpote universaliter non verum; cum in pluribus casibus non nuda et inefficax veritas, sed veritas vestita legibus attendi debeat. Nam, ut bene argumentatur Baldus apud Fagnanum, in c. *Cum esses*. h. t. n. 60. quamvis amanda et attendenda sit veritas, l. *Cum ita legatum*, ff. *de Condit. et Demonstrat.* tamen veritas debet esse condita sale Constitutionum et habere legis adminicula, ubi illa requirunt jura l. *Si veritas*. 23. c. *de Fideicommiss.* et l. *Bona fides*. ff. *Depositum*: alias certe ridiculæ, et frustraneæ essent leges certam solemnitatem ad quosdam contractus requirentes, si eisdem nec post judicis sententiam se accommodare tenerentur subditi. Nec obstat c. 1. dist. 9. quia hic et similes canones loquuntur de legibus, quæ contra legem divinam, vel naturæ pugnant.

129. Accedit, quod ipsi adversarii fateantur posse a potestate legislativa humana certas solemnitates in contractibus observandas ita præscribi, ut iis non observatis, contractus etiam in foro interno sit nullus, quantumvis de veritate certo constet; uti constat de contractu matrimoniali ex concilio Trident., sess. 24, cap. 1. *de Reformat.* ac de professione religiosa, sess. 25. *de Regularib.* cap. xv. Ex quo manifeste patet, etiam in conscientia, non semper nudam veritatem, sed subinde vestitam legibus attendi debere, quando nempe ita desiderant jura.

130. *Obligatio naturalis duplex est: efficax, et inefficax.* — Urgebis: Juxta nos ipsos testamentum minus solemnne parit obligationem naturalem, quæ in conscientia obligat: ergo etiam post sententiam judicis valebit. Resp. distinguendo anteced.: parit obligationem naturalem efficacem, negatur: inefficacem, et quæ per exceptionem legis elidi potest, uti in casu minus solemnne electionis, et alienationis rerum ecclesiasticarum, conceditur antecedens, et negatur consequentia. Est enim duplex obligatio naturalis, efficax nempe, et inefficax, sive quæ per exceptionem elidi potest, ut cum aliis in *Theologia nostra morali*, tract. VIII. dist. 3. n. 18. docuimus.

131. *Corollarium.* — Et ex hactenus dictis sit sequens corollarium: videlicet, quod testamentum sine debitis solemnitatibus factum, ante sententiam judicis, et quando nemo se opponit, pro foro interno in tantum valeat, ut hæredes, et legatarii in eo instituti, tuta conscientia accipere et retinere valeant hæreditatem, vel legata sibi in tali testamento relicta: post sententiam vero etiam in foro interno sit nullum, adeo, ut tuta conscientia accipere nil possint, et acceptum restituere teneantur.

132. *Et doctrina practica.* — Infertur, quod ex testamento minus solemnne hæres, et legatarii hæreditatem, et legatarii legata accipere, et retinere valeant. I. Si vel hæredes ab intestato ipsimet fateantur defuncti voluntatem. II. Si hæres, vel legatarius ipsemet interfuit, et audivit, consequenter certo scit defuncti voluntatem. III. Si defuncti voluntatem a duobus saltem testibus perceperunt. Nec tenentur hæredibus ab intestato manifestare, quod testamentum careat solemnitate; etsi hæredes ab intestato id invincibiliter ignorent, uti cum aliis bene observat Menochius, *de Præsumpt.* Præsumpt. 80. E contra hæredes ab intestato videntes testamentum carere solemnitate debita, nec hæreditatem, nec legata profana tradere tenentur institutis hæredibus, vel legatariis: sed, si ipsimet non audierunt defuncti voluntatem, beneficio legis uti, ac excipere possunt dicendo: Amice! nihil tibi debemus; quia testamentum invalidum est: possuntque tutissima conscientia impugnare; etsi unica tantum solemnitas, v. g. sigillatio unius testis desit; licet cæteroquin omnes testes jurato deponant de voluntate defuncti, ut cum aliis bene observat Lay-

man, lib. I. tract. IV. cap. xvii. n. 3. Imo hæredes vel legatarii instituti, hæreditatem, vel legata jam excepta restituere tenentur, postquam judex testamentum nullum declaravit.

133. *Solemnitas de jure canonico requisita, quæ? Jus civile est servandum etiam in foro canonico, ubi expresse a canone non est correctum.* — Quæritur II. Quænam solemnitates de jure canonico requirantur in testamento ad causam profanam? Resp. Hoc jure plus non requiri, quam ut adsint duo testes idonei, et parochus loci. Ita expresse statuitur in c. *Cum esses*. 10. h. t. Fagnanus, cit. c. *Cum esses*. intelliguntur autem per testes idoneos, non tantum illi, qui a testimonio ferendo absolute repelluntur; uti sunt amens, infantes, etc. sed etiam qui a jure civili in causa testamenti testes esse non possunt, quales sunt impuberes, servi, mulier, hæres, etc. ut contra Ancharanum in c. *Cum esses*. h. t. n. 6. et alios bene docet Fagnanus, loc. cit. n. 36. Ratio est, quia ubicunque dispositio juris civilis non reperitur expresse immutata, vel correcta a jure canonico, debet jus civile etiam in foro canonico et Ecclesie servari, ut cum communi aliorum ipse habet Ancharanus, in c. *Canonum statuta de Constit.*; Joan. Andreas, in c. *Cum esses*. h. t. n. 5. et ibi Abbas, n. 6. arg. c. 1. *De novi operis nunt.* consequenter cum jus canonicum tantum quoad numerum testium expresse aliud statuerit cit. c. *Cum esses*. h. t. reliqua solemnitas a jure civili ad tale testamentum requisita, etiam in foro canonico observari debet, ut proin testes de jure canonico etiam debeant esse rogati, prout ulterius contra Ancharanum, in c. *Cum esses*. h. t. n. 6. bene observat Fagnanus, loc. cit. n. 17.

134. *Solemnitas canonica eodem modo est de substantia testamenti, quo solemnitas civilis.* — Ob eandem juris rationem, videlicet, quod, ubi in jure canonico non reperitur expresse contraria dispositio, jus civile etiam in foro canonico observari debeat. Ad quæstionem, an solemnitates juris canonici sint de substantia, vel forma probatoria tantum in foro canonico? Respondetur eo modo, quo supra §§ 4 et 5. de necessitate solemnitatis civilis responsum est videlicet, quod in foro externo sint de substantia, nisi hæres ab intestato ipsemet audiverit, et fateatur defuncti voluntatem; ut proin invalidum sit testamentum etiam in foro canonico, cui non interfuit parochus, vel ibi testes non fuere ro-

gati, aut non debite idonei, licet alias per duos vel tres testes satis constet de voluntate testatoris. In foro interno autem valeat testamentum ante sententiam judicis, non ita post illam, juxta modum supra allegatum.

135. *Unumquodque jus quoad solemnitatem est servandum in suo foro.* — Quæritur III. Quid juris ergo circa numerum testium? estne observanda circa hunc dispositio juris civilis septem testes requirentis, an vero dispositio juris canonici duos tantum testes cum parochus præscribens? Respondetur unumquodque jus esse servandum in suo foro; ita ut in terris Romano imperio subjectis tam in foro ecclesiastico, quam civili fieri, et judicari debeat testamentum secundum solemnitatem civilem: in terris vero temporali jurisdictioni Romani Pontificis subjectis, secundum solemnitatem canonicam, c. *Cum esses*. h. t. præscriptam. Glossa, in cit. c. *Cum esses*. §. *Improbamus*. Alexander, consil. 146. n. 6, lib. II. et consil. 47. n. 2. dicens hanc esse communem; Baldus, Parisius, et communis aliorum apud Fagnanum, in c. *Cum esses*. n. 46. Estque opinio consuetudine recepta, sicque confirmata, consequenter tenenda. Ratio est, quia ut cum communi diximus in proemio n. 217. si manifesta sit contrarietas inter jus canonicum, et civile, eaque versetur circa causam profanam, quodlibet jus in suo foro servandum est; hoc autem fit in proposito casu: ergo. Accedit, quod c. *Cum esses*. h. t. inscribatur Hostiensi episcopo, civitas autem Hostiensis est de temporali jurisdictione Pontificis: ergo. Et hæc de solemnitatibus testamentorum non privilegiatorum, atque ad causas profanas. (ADNOTATIO XXX.)

§ VI.

DE TESTAMENTIS PRIVILEGIATIS AD PIAS CAUSAS.

Visis testamentis solemnibus, seu non privilegiatis, et solemnitatibus ad ea requisitis, videndum modo de testamentis non solemnibus seu privilegiatis, inter quæ quia frequentissimum est testamentum ad pias causas, ideo de eo ante reliqua in præsentis paragrapho agimus. De hoc igitur

136. *Testamentum ad causam piam est, ubi causa pia est hæres.* — Quæritur I. Quid, et an privilegiatum sit testamentum ad causas

pias? Resp. I. Testamentum ad causas pias est, in quo pro hærede instituta est causa pia. Communis ac certa. Ratio est, quia forma essentialis dat esse rei: hæc autem in testamento est hæredis institutio juxta dicta supra n. 3; consequenter, an aliquod testamentum ad causas pias sit, ab hæredis institutione, sive ab hærede instituto desumendum erit, ita ut testamentum, in quo hæres est causa profana, dicatur testamentum ad causam profanam; etsi etiam contineat aliqua legata ad causas pias: e contra ubi hæres est causa pia, testamentum ad causam piam nominetur, licet aliqua legata ad causas profanas immixta habeat.

137. *Causæ piæ nomine quid veniat?* — Nomine autem causæ piæ hic veniunt omnia loca ac instituta pia, qualia sunt Ecclesie, monasteria, hospitalia, nosocomia, confraternitates, item pauperes omnes non tantum, qui carent necessariis vitæ et naturæ, sed etiam qui necessaria vitæ habentes egent necessariis ad decentem sustentationem juxta qualitatem et conditionem status, ut cum communi supra, tit. præced. *de Peculio cleric.* n. 66. jam diximus. Dummodo eisdem principaliter ob honorem Dei, et animæ salutem hæreditas vel legata relinquatur, uti post Glossam bene advertit Abbas, in *Rubric.* h. t. n. 9. arg. c. *Requisivisti*. 15. eod. Hinc omnino consultum est, ut si quis alicui pauperi, præsertim consanguineo hæreditatem, vel legatum relinquat, coram testibus vel in scriptura exprimat, quod eum tanquam pauperem pro hærede instituat, et legatum ei relinquat, ne alias testamentum, vel dispositio ad causam profanam reputetur, sicque ob defectum solemnitatis in foro externo rejiciatur, casu quo dubitatur, an institutus hæres revera sit pauper, vel an ei ob honorem Dei, et animæ suæ salutem, vel potius ex alio motivo profano hæreditas aut legatum sit relictum.

138. *Testamentum ad pias causas est in utroque fore privilegiatum.* — Resp. II. Testamentum ad causas pias perfecte, et pro utroque foro est privilegiatum, ita ut non tantum in foro interno, sed etiam externo, valeat, etsi careat solemnitatibus a jure civili alias ad testamentum requisitis; dummodo aliunde sufficienter constet de testatoris ultima voluntate. Fagnanus, in c. *Cum esses*. h. t. n. 11. et ibi Abbas, et egregie Bart., in l. *Habeat*. a. n. 70. c. *de Sanctis Eccles.*; Jul. Clarus, § *Testamentum*. q. 6. n. 1; Co-